

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па навуковай рабоце
БДУКМ

_____ В.Р. Языковіч

«19» чэрвеня 2019 г.

Рэгістрацыйны № ВД- 110 / Э вуч.

МУЗЕЕФІКАЦЫЯ І АКТУАЛІЗАЦЫЯ КУЛЬТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ

*Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі
па спецыяльнасці II ступені вышэйшай адукацыі
1-23 80 02 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны
Прафілізацыя: Культурная спадчына і музейялогія*

Вучэбная праграма складзена на аснове тыпавога вучэбнага плана па спецыяльнасці II ступені вышэйшай адукацыі 1-23 80 02 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны. Рэг. № Е23-2-002/ пр-тып. ад 21.03.2019

СКЛАДАЛЬНІК:

Д.В. Герасімёнак, старшы выкладчык кафедры гісторыі Беларусі і музеязнаўства ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат культуралогіі.

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

Т.А. Джумантаева, дырэктар навукова-даследчай і асветніцкай установы культуры «Нацыянальны Полацкі гісторыка-культурны музей-запаведнік», кандыдат культуралогіі, дацэнт;

В.М. Сакалова, дацэнт кафедры культуралогіі ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат культуралогіі

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай гісторыі Беларусі і музеязнаўства ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»
(пракакол № 12 ад 31.05.2019 г.);

Прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»
(пракакол № 01 ад 12.06.2019 г.).

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Актуальнасць вывучэння вучэбнай дысцыпліны «Музеефікацыя і актуалізацыя культурнай спадчыны» абумоўлена тым, што аптымальнай формай захавання матэрыяльнай і нематэрыяльнай культурнай спадчыны з'яўляецца музейная прастора. Музеефікацыя як важны напрамак музейнай дзейнасці заключаецца ў пераўтварэнні ў аб'екты музейнага паказу, актуалізацыі і інтэрпрэтацыі як нерухомах помнікаў, так і гісторыка-культурнага асяроддзя. У сувязі з гэтым вывученне прынцыпаў, метадаў, форм музеефікацыі і актуалізацыі спадчыны з'яўляецца неабходнай умовай падрыхтоўкі спецыялістаў у гэтай галіне.

Асноўная *мэта* вывучэння вучэбнай дысцыпліны: фарміраванне ў магістрантаў теарэтычных ведаў і практычных навыкаў прымянення тэорыі і практыкі музеефікацыі і актуалізацыі культурнай спадчыны.

Задачы вывучэння вучэбнай дысцыпліны: азнаёміць будучых спецыялістаў з сучаснымі дасягненнямі музеефікацыі нерухомах помнікаў гісторыі і культуры; навучыць магістрантаў сучасным формам і метадам захавання і актуалізацыі культурнай спадчыны.

Зместам вучэбнай дысцыпліны «Музеефікацыя і актуалізацыя культурнай спадчыны» прадугледжана фарміраванне наступных кампетэнцый у адпаведнасці з тыпавым вучэбным планам па спецыяльнасці II ступені 1-23 80 02 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны.

Вучэбна-прафесійныя кампетэнцыі:

- ВПК-2. Валодаць уменнем выяўляць, дыягнасціраваць і ранжыраваць актуальныя праблемы ў галіне музейнай справы, распрацоўваць практычныя рэкамендацыі па іх аптымальным вырашэнні.

Спецыяльныя кампетэнцыі:

- СК-4. Быць здольным выкарыстоўваць на практыцы метады музеефікацыі матэрыяльнай і нематэрыяльнай культурнай спадчыны, гістарычнай рэканструкцыі, абапіраючыся на вопыт айчынных і замежных музейных устаноў.

У выніку вывучэння дысцыпліны магістрантаў павінен:

ведаць:

- гістарычныя этапы, базавыя характарыстыкі (сутнасць, змест, напрамкі, прынцыпы) аховы і музеефікацыі матэрыяльнай і нематэрыяльнай культурнай спадчыны;
- сучасныя формы і метады захавання, а таксама напрамкі і фактары і актуалізацыі гісторыка-культурнай спадчыны.

умець:

- вызначаць сутнасць і інстытуцыйнае вымярэнне паняццяў «музеефікацыя спадчыны», «актуалізацыя спадчыны» і іх нарматыўна-прававое замацаванне ў заканадаўстве Рэспублікі Беларусь аб культуры;
- выяўляць асноўныя заканамернасці фарміравання і развіцця сусветнай практыкі музеефікацыі і актуалізацыі культурнай спадчыны ў залежнасці ад гістарычных і сацыякультурных умоў.

валодаць:

- навыкамі прымянення найноўшых навуковых дасягненняў пры вырашэнні актуальных тэарэтычных і практычных праблем музейзнаўства;
- сродкамі эфектыўнага пошуку інфармацыі ў Інтэрнэт, эфектыўнага выкарыстання навуковай літаратуры ў вучэбнай, навуковай і прафесійнай дзейнасці;

Пры выкладанні вучэбнай дысцыпліны «Музеефікацыя і актуалізацыя культурнай спадчыны» ўлічваецца яе сувязь з вучэбнымі дысцыплінамі «Актуальныя пытанні музейнай справы», «Гісторыя і метадалогія

вывучэння культурнай спадчыны» і іншымі дысцыплінамі, якія служаць падмуркам у набыцці прафесійных ведаў па спецыяльнасці «Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны».

У адпаведнасці з вучэбным планам, на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Музеефікацыя і актуалізацыя культурнай спадчыны» прадугледжана 108 гадзін, з якіх 36 – аўдыторныя. Прыкладнае размеркаванне аўдыторных гадзін па відах заняткаў: лекцыі – 26 гадзін, семінарскія заняткі – 10 гадзін. Рэкамендаваная форма кантролю ведаў магістрантаў – экзамен.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Тэма 1. Уводзіны

Паняцце і сутнасць музейфікацыі спадчыны. Музейфікацыя як працэс захавання і аптымальнага выкарыстання гісторыка-культурнай спадчыны, выяўлення навуковай і мастацкай каштоўнасці аб'ектаў мінулай эпохі. Актуалізацыя спадчыны.

Музейфікацыя і актуалізацыя культурнай спадчыны як вучэбная дысцыпліна. Прадмет і задачы курса. Сувязь музейфікацыі і актуалізацыі культурнай спадчыны з іншымі вучэбнымі дысцыплінамі.

Тэма 2. Гістарыяграфія музейфікацыі і актуалізацыі культурнай спадчыны

Узнікненне цікавасці грамадскай супольнасці да аховы помнікаў гісторыі і культуры на навуковай аснове (сярэдзіна XIX – пачатак XX ст.). Гісторыка-археалагічныя і мастацтвазнаўчыя пошукі Ф. Ф. Гарнастаева, І. Я. Забеліна, Г. К. Лукомскага, І. М. Снегірова і інш. Увядзенне дэфініцыі «музейфікацыя» ў навуковы зварот (1920-я гг.). Савецкая музейзнаўчая школа. Фарміраванне палажэнняў аб музейным выкарыстанні нерухомых помнікаў. Работы В. В. Аурава, А. С. Давыдавай, А. У. Іконнікава і інш.

Еўрапейскі вопыт асэнсавання паняцця «музейфікацыя» і яго практычнага ўвасаблення. Паняцце і сутнасць тэрміна «камемарацыя» (М. Хальбвакс). Погляды на музейфікацыю як на ідэалізаванаю рэпрэзентацыю каштоўнасцей пэўнай мясцовасці ў якасці патэнцыяльнага музейнага артэфакта.

Сучасны этап вывучэння музейфікацыі культурнай спадчыны. Музеізацыя. Праблемы ўзаемаадносін музея і грамадства ў працах В. С. Сапанжы, А. А. Сундзіевай, Л. М. Шляхцінай і інш. Музейфікацыя як асноўны напрамак музейнай дзейнасці. Абагульняючыя працы М. Е. Каўлен, Э. А. Шулепавай, Т. Ю. Юрэнавай, С. І. Сотнікавай.

Распрацоўка пытанняў музеафікацыі і актуалізацыі культурнай спадчыны беларускімі даследчыкамі (А. І. Смолік, М. А. Бяспалая, І. Г. Лупашка, В. М. Сакалова, Я. А. Кавалёў, Д. В. Герасіме́нак і інш.). Замацаванне паняцця «спадчына» у айчынным заканадаўстве, рэнавацыя яе відаў і форм. Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб культуры.

Тэма 3. Тэарэтычныя падыходы і практыка музеафікацыі гісторыка-культурнай спадчыны

Ахова помнікаў гісторыі і культуры як гэта папярэднік і галоўная ўмова музеафікацыі. Эвалюцыя практыкі і асноўныя кірункі музеафікацыі спадчыны. Стварэнне музейнага асяроддзя шляхам калекцыяніравання рухомах прадметаў музейнага значэння, протамазейныя зборы. Спробы музеафікацыі комплексных нерухомах помнікаў на месцы іх бытавання (Геркуланум, Пампеі).

Фарміраванне музеальнасці ў рэзідэнцыях еўрапейскай арыстакратыі. Мемарыяльныя пакоі і кабінеты. Лагойскі музей старажытнасцей К. і Я. Тышкевічаў. Мемарыяльныя музеі ў дамах і сядзібах выдатных дзеячаў гісторыі, мастацтва і культуры.

Сучасны стан аб'ектаў гісторыка-культурнай спадчыны на тэрыторыі Беларусі. Узаемасувязь адносін да помнікаў гісторыі і культуры ў залежнасці ад сацыяльна-эканамічнай, ідэалагічнай і культурнай эвалюцыі грамадства. Нематэрыяльная культурная спадчына.

Спосабы ўключэння матэрыяльнай і нематэрыяльнай гісторыка-культурнай спадчыны ў актуальную сацыякультурную прастору. Сучасная практыка стварэння музейнай прасторы на месцы бытавання помніка гісторыі і культуры (кансервацыя, фрагментарная рэстаўрацыя (аналітычны метады), цэласная рэстаўрацыя (сінтэтычны метады).

Формы захавання гісторыка-культурнай спадчыны (фіксацыя, частковая рэканструкцыя, поўная рэканструкцыя «на аптымальную дату»,

мадэляванне, канструяванне, рэвіталізацыя). Музеефікацыя як завяршальная стадыя, што дазваляе ажыццявіць пераход ад рэвіталізацыі да актуалізацыі гісторыка-культурнай спадчыны.

Тэма 4. Дзяржаўная палітыка ў галіне аховы гісторыка-культурнай спадчыны

Працэс захавання нерухомай гісторыка-культурнай спадчыны ў рэчышчы прававой палітыкі Расійскай імперыі. Пастановы, указы, цыркуляры міністэрстваў па зборы сведчаньняў аб рэштках старажытнасці (1826, 1848, 1866, 1877, 1882, 1903 гг.). Органы дзяржаўнай улады з неабходнымі паўнамоцтвамі па ахове помнікаў гісторыі і культуры. Фарміраванне сістэмы навуковых таварыстваў, стварэнне грамадскіх арганізацый.

Заканадаўства па ахове гісторыка-культурнай спадчыны ў перыяд савецкай дзяржаўнасці. Рэгуляванне аховы помнікаў БССР саюзным (1922–1991 гг.) і рэспубліканскім заканадаўствам аб культуры. Ахова гісторыка-культурнай спадчыны на тэрыторыі Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.).

Правое рэгуляванне адносін у сферы аховы і выкарыстання матэрыяльнай і нематэрыяльнай гісторыка-культурнай спадчыны на тэрыторыі незалежнай Беларусі. Кодэкс Рэспублікі Беларусь «Аб культуры». Юрыдычнае прызнанне спадчыны ў якасці гісторыка-культурнай каштоўнасці. Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь. Міжнародныя дамовы і пагадненні.

Тэма 5. Музейная прэзентацыя гісторыка-культурнай спадчыны

Прынцыпы і метады музеефікацыі і прэзентацыі нерухомай культурнай спадчыны беларускімі музеямі. Комплексны характар стварэння музея на месцы бытавання помніка гісторыі і культуры. Праблемы захавання аўтэнтычнасці аб'ектаў гісторыка-культурнай спадчыны.

Рэвіталізацыя помнікаў гісторыі і культуры ў залежнасці ад вырашаемых задач. Падрыхтоўчы этап музефікацыі (збор архіўнага матэрыялу, камплектаванне фондаў і выбар музейных прадметаў і экспазіцыйных матэрыялаў). Віды работ на гісторыка-культурных каштоўнасцях (аднаўленне; дапаўненне; кансервацыя; прыстасаванне; перамяшчэнне; рамонт; раскрыццё; рэгенерацыя; рэканструкцыя; рэстаўрацыя). Праблемы вызначэння сувязі аб'ектаў гісторыка-культурнай спадчыны з сацыякультурным развіццём сучаснага грамадства; іх папулярызацыя і інтэрпрэтацыя ў інфармацыйнай прасторы сродкамі музейнай і турысцкай дзейнасці.

Тэма 6. Перспектывы актуалізацыі і папулярызацыі культурнай спадчыны

Фактары актуалізацыі культурнай спадчыны на тэрыторыі Беларусі (спрыяльнае сацыяльна-культурнае асяроддзе, актывізацыя ролі дзяржавы і грамадскіх ініцыятыў, асветніцкай дзейнасці, адраджэнне традыцый, гістарычнай і культурнай памяці, комплекснае выкарыстанне форм і метадаў музефікацыі матэрыяльнай нерухомай гісторыка-культурнай спадчыны). Традыцыйная форма актуалізацыі спадчыны («пад музей» ці «як музей»).

Турысцка-экскурсійная дзейнасць як перспектыўны кірунак актуалізацыі спадчыны. Крытэрыі ацэнкі турыстычнага патэнцыялу аб'екта гісторыка-культурнай спадчыны (навуковая каштоўнасць, аксіялагічная значымасць, ступень захаванасці і прыстасаванасці, магчымасці прэзентацыі і папулярызацыі) Спосабы выкарыстання матэрыяльнай і нематэрыяльнай культурнай спадчыны пад патрэбы турысцка-экскурсійнай дзейнасці.

Сучасныя крыніцы камунікацыі і іх роля ў папулярызацыі гісторыка-культурнай спадчыны. Сацыяльныя сеткі, Інтэрнэт-рэсурсы.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ
(дзённая форма атрымання адукацыі)

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Колькасць гадзін КСР	Форма кантролю ведаў
		Лекцыі	Семінарскія заняткі		
	Уводзіны	0,5			
1.	Гістарыяграфія музеафікацыі і актуалізацыі культурнай спадчыны	3,5			Выбарачнае апытанне, тэставае заданне, пісьмовая работа
2.	Тэарэтычныя падыходы і практыка музеафікацыі гісторыка-культурнай спадчыны	4	2	2	Выбарачнае апытанне, тэставае заданне, пісьмовая работа
3.	Дзяржаўная палітыка ў галіне аховы гісторыка-культурнай спадчыны	4	2	2	Выбарачнае апытанне, тэставае заданне, пісьмовая работа
4.	Музейная прэзентацыя гісторыка-культурнай спадчыны	4	2	2	Выбарачнае апытанне, тэставае заданне, пісьмовая работа, дыскусія, падрыхтоўка мультымедычных прэзентацый
5.	Перспектывы актуалізацыі і папулярызацыі культурнай спадчыны	4	2	2	Выбарачнае апытанне, тэставае заданне, пісьмовая работа, дыскусія
	Разам:	20	8	8	

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ
(завочная форма атрымання адукацыі)

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін	
		Лекцыі	Семінарскія заняткі
	Уводзіны	0,5	
1.	Гістарыяграфія музейфікацыі і актуалізацыі культурнай спадчыны	1,5	
2.	Тэарэтычныя падыходы і практыка музейфікацыі гісторыка- культурнай спадчыны. Дзяржаўная палітыка ў галіне аховы гісторыка-культурнай спадчыны	2	
3.	Музейная прэзентацыя гісторыка- культурнай спадчыны. Перспектывы актуалізацыі і папулярнага культурнай спадчыны	2	2
	Разам:	6	2

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная:

1. Герасіме́нак, Д. В. Сутнасць музеефікацыі: генезіс і эвалюцыя / Д. В. Герасіме́нак // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў. – 2016. – № 2 (26). – С. 167-174.
2. Герасіме́нак, Д. В. Музеефікацыя сядзібна-паркавых комплексаў Рэспублікі Беларусь як сродак актуалізацыі гісторыка-культурнай спадчыны : аўтарэф. дыс. ... канд. культуралогіі : 24.00.03 / Д. В. Герасіме́нак ; Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск, 2018. – 24 с.
3. Каулен, М. Е. Музеефикация историко-культурного наследия России / М. Е. Каулен. – М.: Этерна, 2012. – 432 с.
4. Каулен, М. Е. Словарь актуальных музейных терминов / М. Е. Каулен, А. А. Сундиева, И. В. Чувилова [и др.] // Музей. – 2009. – №5. – С. 47-68.
5. Кодекс Рэспублікі Беларусь аб культуры: уступае ў сілу з 3 лютага 2017 г. – Мінск: Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь, 2016. – 272 с.
6. Мартыненка, И. Э. Понятие и состав историко-культурного наследия Республики Беларусь / И. Э. Мартыненка // Культура: управление, экономика, право. – 2014. – № 3. – С. 20-26.
7. Несцярчук, Л. М. Ахова гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі / Л. М. Несцярчук. – Мінск: БЕЛТА, 2003. – 283 с.
8. Шулепова, Э. А. Музеефикация памятников / Э. А. Шулепова // Российская музейная энциклопедия: В 2 т. / Рос. ин-т культурологии МК РФ и РАН; редкол.: В.Л. Янин (пред.) [и др.]. – М.: Прогресс: Рипол классик, 2001. – Т. 1. – С. 390–392.

Дадатковая:

1. Ананьев, В. Г. История зарубежной музеологии / В. Г. Ананьев. – СПб. : СПбГУ, 2014. – 136 с.
2. Гужалоўскі, А. А. Гісторыя музейнай справы Беларусі : вучэб.-метадапам. / А. А. Гужалоўскі. – Мінск : БДУ, 2012. – 303 с.
3. Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь / Міністэрства культуры Рэсп. Беларусь. – Мінск : БЕЛТА, 2009. – 680 с.
4. Культурный ландшафт как объект наследия / под. ред. Ю. А. Веденина, М. Е. Кулешовой. – М.: Институт Наследия; СПб.: Дмитрий Буланин, 2004. – 620 с.
5. Музеі Беларусі = Музеи Беларуси : давед. выданне / рэдкал.: С. Ф. Дубянецкі [і інш.]. – Мінск : БелЭн, 2008. – 559 с.
6. Руководство по выполнению Конвенции об охране всемирного наследия [Электронный ресурс] / ООН по вопросам образования, науки и культуры; Межправительственный комитет по охране всемирного культурного и природного наследия; Центр всемирного наследия. – Режим доступа: <http://whc.unesco.org/archive/opguide-rus.pdf>.
7. Сапанжа, О. С. Музеология: историография и методология / О. С. Сапанжа ; Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2014. – 111 с.
8. Сапанжа, О. С. Теория музея и музейности: историографический обзор и историческая типология / О. С. Сапанжа. – СПб. : Экспресс, 2011. – 97 с.

Характарыстыка рэкамендуемых метадаў выкладання

Пры арганізацыі выкладання вучэбнай дысцыпліны «Музеефікацыя і актуалізацыя культурнай спадчыны» рэкамендуецца выкарыстоўваць традыцыйныя формы і метады навучання магістрантаў: лекцыйныя і семінарскія заняткі, а таксама элементы самастойнай работы.

У лік эфектыўных педагагічных тэхналогій, якія спрыяюць развіццю ў магістрантаў крытычнага мыслення, вопыту фарміравання і выкарыстання інструментарыя вучэбна-даследчай дзейнасці, ролевага і імітацыйнага мадэлявання, магчымасці творча засвойваць новы вопыт, вылучаюцца тэхналогіі: праблемнага навучання; развіцця крытычнага мыслення; практнага навучання; камунікацыйныя і інфармацыйныя тэхналогіі; тэхналогіі вучэбна-даследчай дзейнасці; метады аналізу канкрэтных сітуацый; іншыя інавацыйныя і інтэрактыўныя метадыкі.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай работы магістрантаў

Арганізацыя самастойнай работы магістрантаў прадугледжвае падрыхтоўку магістрантамі інфармацыйных матэрыялаў на адпаведную тэматыку, мультымедыя прэзентацый па асобных падразделах курса, вывучэння дадатковых крыніц і літаратуры, падрыхтоўцы да экзамена і інш.

Самастойная работа магістрантаў накіравана на:

- фарміраванне навыкаў пошуку і аналізу розных відаў інфармацыі;
- засваенне, сістэматызацыю і трансляцыю атрыманых ведаў у будучай прафесійнай дзейнасці;
- развіццё дадатковых навукова-даследчых навыкаў.

Кантроль за выкананнем самастойнай работы з'яўляецца бягучым і рэалізуецца праз электронную пошту, індывідуальныя кансультацыі, падчас лекцыйных і семінарскіх заняткаў, а таксама падчас правядзення экзамена.

Пералік рэкамендуемых сродкаў дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці магістрантаў

Арганізацыя вучэбнай работы магістрантаў накіравана на засваенне лекцыйнага матэрыялу, а таксама на самастойны пошук і падрыхтоўку інфармацыйных матэрыялаў да семінарскіх заняткаў па вучэбнай дысцыпліне.

Для дыягностыкі атрыманых магістрантамі ведаў прадугледжваецца выкарыстанне наступных сродкаў:

- тэставыя заданні па асобных падраздзелах і дысцыпліне ў цэлым;
- пісьмовыя работы па асобных падраздзелах дысцыпліны;
- мультымедыя прэзентацыі па асобных падраздзелах дысцыпліны;
- выступленні магістрантаў на семінарскіх занятках па самастойна падрыхтаваных тэмах.

Выніковая ацэнка вынікаў вучэбнай дзейнасці прадугледжвае правядзенне экзамена.